

**Diagnoza zagrożeń
i
zapotrzebowania
profilaktycznego wśród dzieci
i młodzieży szkolnej Gminy
Rzezawa**

opracowanie: Aneta Kułak i Anna Leśniak

Rzezawa 2016

SPIS TREŚCI

WPROWADZENIE	3
METODOLOGIA BADANIA	3
OPIS GRUPY BADANYCH UCZNIÓW	3
ANALIZA WYNIKÓW BADANIA	4
• PALENIE PAPIEROSÓW	4
• SPOŻYWANIE ALKOHOLU	7
• UŻYWANIE NARKOTYKÓW, DOPALACZY	12
• NADMIERNE UŻYWANIE KOMPUTERA, TELEFONU	13
• PRZEMOC	15
PODSUMOWANIE	19
REKOMENDACJE	21

WPROWADZENIE

Cele prowadzonej diagnozy były następujące:

- analiza zagrożeń z jakimi spotykają się dzieci i młodzież szkolna Gminy Rzezawa;
- wskazanie zapotrzebowania profilaktycznego w kontekście tworzenia programu profilaktyki gminy na rok 2017.

Badaniami ankietowymi objęci zostali wszyscy uczniowie klas V szkół podstawowych oraz wszyscy uczniowie klas II gimnazjów. Dobór grupy badawczej uwarunkowany był planowanymi zmianami systemu kształcenia – uczniowie klas III gimnazjów po wprowadzeniu reformy nie będą uczyć się na terenie gminy.

METODOLOGIA BADANIA

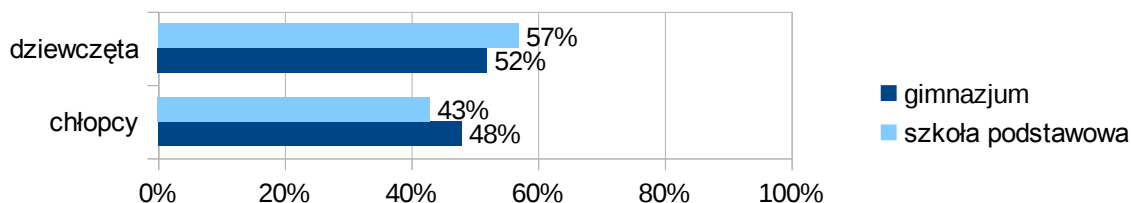
Badanie diagnozujące przeprowadzono z wykorzystaniem kwestionariuszy ankiet. Na potrzeby badania opracowane zostały dwie wersje ankiety. Uwzględniają one specyfikę rozwoju uczniów obu grup wiekowych. Kwestionariusze ankiet, po zaakceptowaniu ich formy przez Pełnomocnika Wójta ds. Profilaktyki Panią Małgorzatę Graczyk, przedstawione zostały dyrektorom szkół do akceptacji. Przedstawiona została również procedura badania i jego cele.

Badanie ankietowe wykonano 24, 25, 28 listopada 2016 roku. W celu zapewnienia anonimowości i rzetelności wyników badanie prowadziły dwie osoby odpowiedzialne za diagnozę.

OPIS GRUPY BADANYCH UCZNIÓW

W badaniu wzięło udział 167 uczniów:

- 90 uczniów klas V szkół podstawowych (51 dziewcząt, 39 chłopców);
- 77 uczniów klas II gimnazjów (40 dziewcząt, 37 chłopców).

ANALIZA WYNIKÓW BADANIA

Analiza uzyskanych w badaniu wyników przeprowadzona zostanie w zakresie następujących zagrożeń:

- palenie papierosów;
- spożywanie alkoholu;
- używanie narkotyków i dopalaczy (tylko gimnazjum);
- nadmierne korzystanie z komputera i telefonu;
- przemoc.

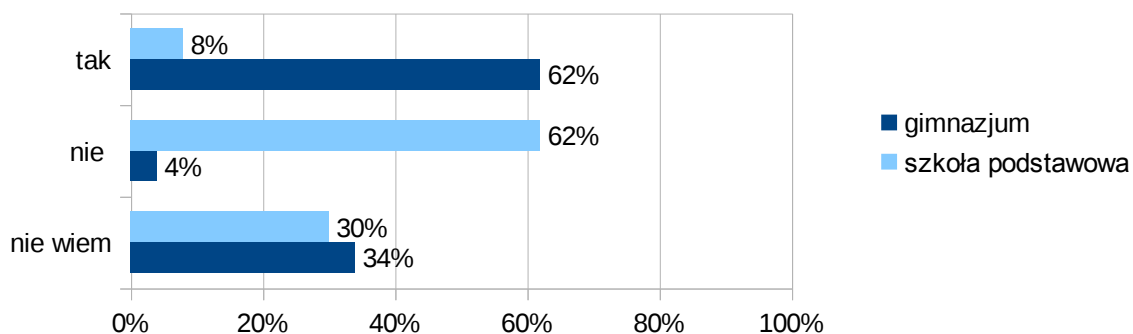
PALENIE PAPIEROSÓW

W celu zbadania tego zagrożenia zadano uczniom pytania dotyczące ich wiedzy, obserwacji na temat zjawiska oraz ich osobistych doświadczeń.

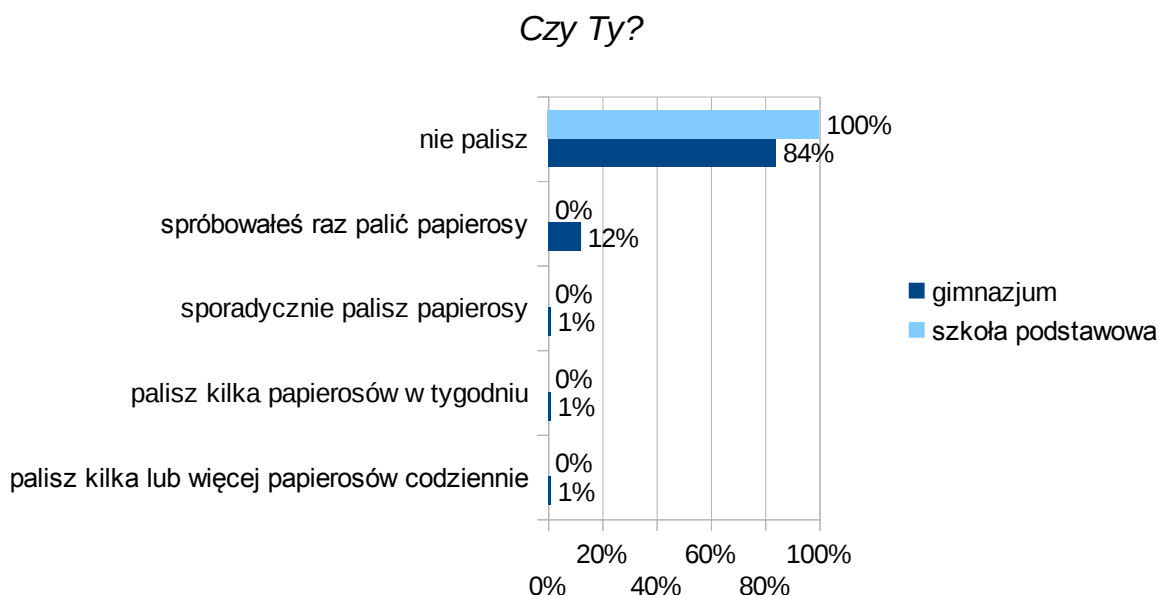
Analiza danych wskazuje, że z problemem palenia papierosów wśród rówieśników zdecydowanie częściej spotyka się młodzież gimnazjum. Ponad połowa gimnazjalistów (62%) wybrało odpowiedź, że ich rówieśnicy palą papierosy, co trzeci (34%) odpowiedział, że nie wie czy uczniowie jego szkoły palą, a nikły procent (4%) wskazał, że uczniowie nie palą.

W szkole podstawowej niewielki odsetek (8%) uczniów wskazuje, że uczniowie ich szkoły palą a najwięcej uczniów (62%) uważa, że rówieśnicy nie palą papierosów. Podobnie jak w gimnazjum również co trzeci badany uczeń szkoły podstawowej (30%) stwierdza, że nie wie, czy jego rówieśnicy palą papierosy.

Czy uczniowie Twojej szkoły palą papierosy?

Natomiast uczniowie zapytani bezpośrednio, czy palą papierosy w zdecydowanej większości odpowiedzieli, że nie palą. Taką odpowiedź wybrali wszyscy badani uczniowie szkół podstawowych (100%) oraz niewiele mniej gimnazjalistów (84%). Niewielki odsetek gimnazjalistów (12%) próbowało palić papierosy, nikły procent (2%) wskazuje, że pali (w tym 1% pali kilka papierosów tygodniowo, również kilka lub więcej papierosów codziennie – 1%).

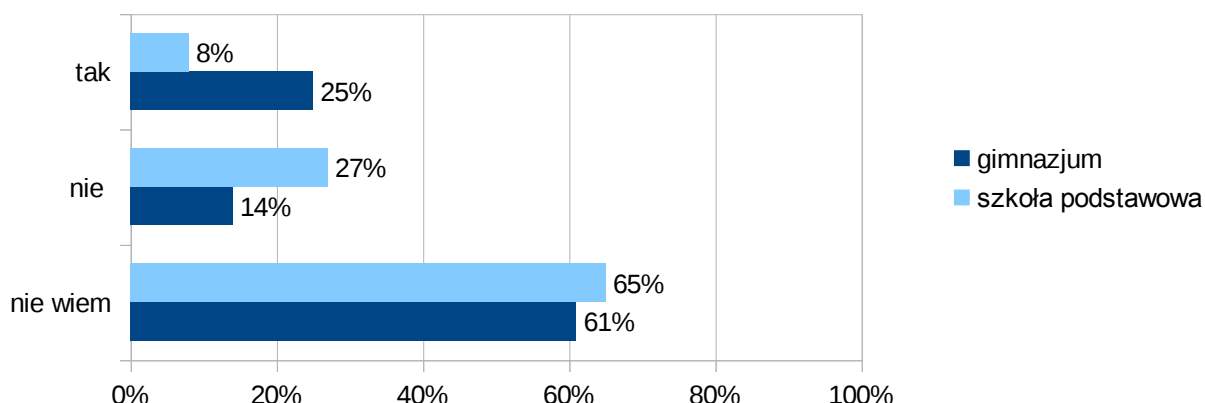
Następnie zapytano ankietowanych w jaki sposób zdobywają papierosy. Odpowiedzi pojawiły się tylko w grupie badanych gimnazjalistów. Jako najczęściej wykorzystywane źródło papierosów wskazywali częstowanie przez kolegów – pięć osób. Trzy osoby wskazały, że bierze papierosy od dorosłych bez ich wiedzy a dwie osoby proszą o zakup dorosłych. Jedna osoba przyznała, że papierosy kupuje sobie sama.

Na pytanie czy na terenie naszej gminy są miejsca, w których osoby nieletnie mogą kupić papierosy najczęściej uczniów odpowiedziało, że nie wie o takich miejscach, tę odpowiedź wskazało 61% gimnazjalistów i 65% uczniów szkół podstawowych.

25% badanych gimnazjalistów i 8% badanych uczniów szkół podstawowych przyznało, że na terenie naszej gminy są miejsca, w których osoby nieletnie mogą kupić papierosy. Odwrotnie więcej uczniów szkół podstawowych (27%) stwierdziło, że nie ma takich miejsc, podczas gdy tę odpowiedź wybrało dwukrotnie mniej gimnazjalistów (14%).

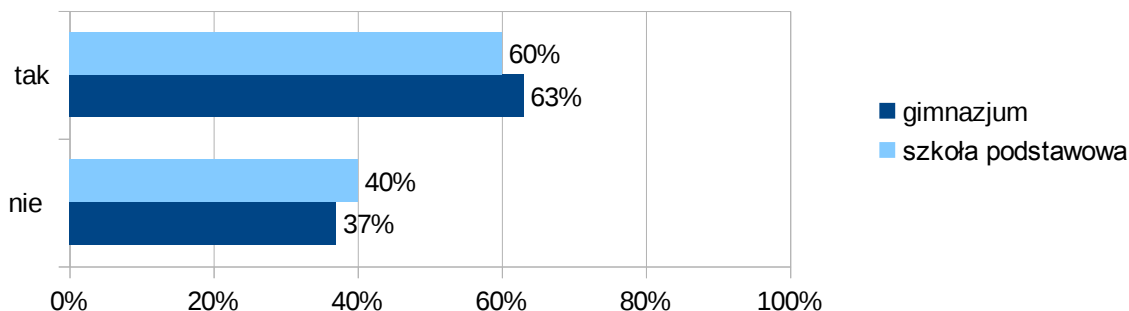
Czy na terenie naszej gminy są miejsca, w których osoby nieletnie mogą kupić papierosy?

Uczniom zadano również pytanie o występowanie problemu palenia papierosów w ich rodzinach.

Większość uczniów szkół podstawowych (60%) i gimnazjum (63%) przyznało, że w swoich rodzinach mają osoby, które palą papierosy.

Czy w Twojej rodzinie są osoby, które palą papierosy?

W celu poznania stanu wiedzy uczniów gimnazjum na temat konsekwencji palenia papierosów, poproszono ich o wymienienie skutków palenia. Wszyscy ankietowani gimnazjaliści wymieniali

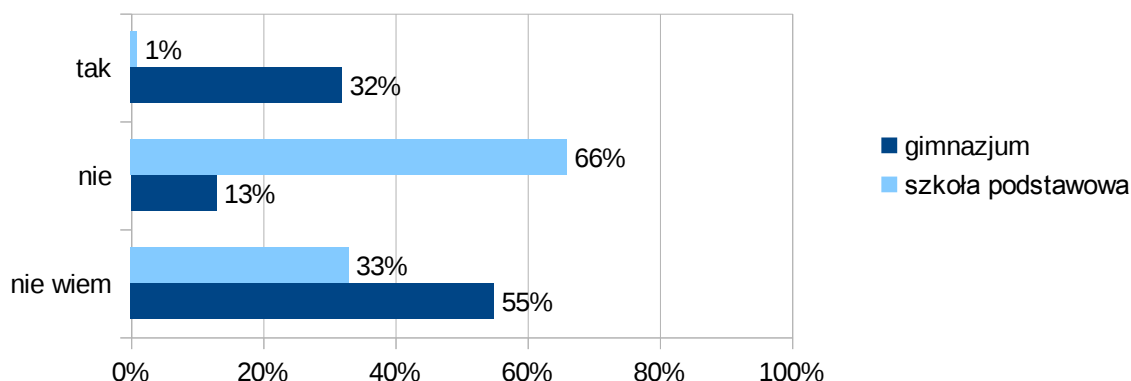
konsekwencje palenia. Najczęściej pojawiały się następujące skutki: różne choroby, nowotwory, choroby płuc, uzależnienie, zawał serca, szybsza śmierć.

SPOŻYWANIE ALKOHOLU

Kolejnym diagnozowanym zagrożeniem było spożywanie alkoholu. Ponownie diagnozie poddano stan wiedzy na temat zagrożenia alkoholowego, osobiste doświadczenia.

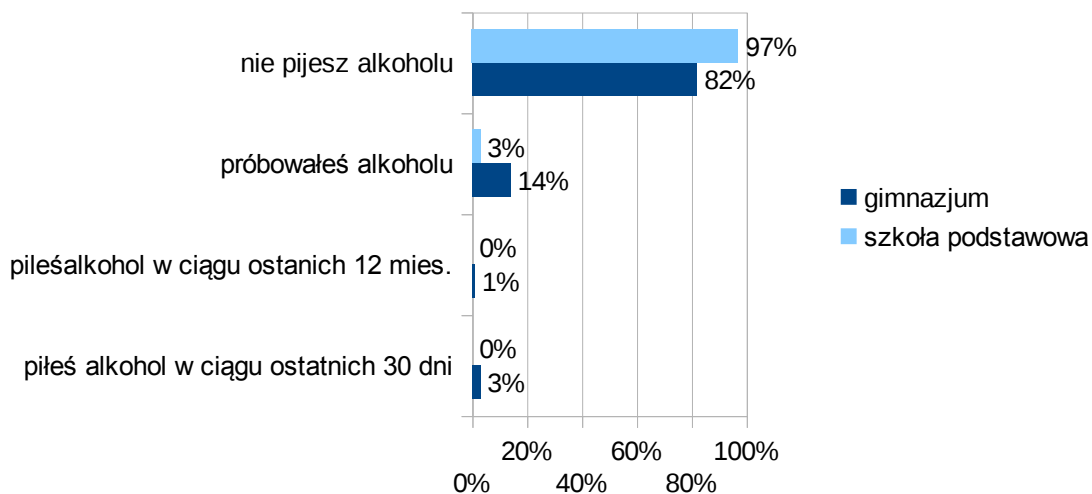
Najwięcej uczniów – w tym 55% gimnazjalistów i 33% uczniów szkół podstawowych twierdzi, że nie wie czy uczniowie z ich szkoły piją alkohol. Zdecydowana większość (66%) piątoklasistów odpowiada, że uczniowie ich szkoły nie piją, tę odpowiedź wskazało pięciokrotnie mniej gimnazjalistów (13%). Co trzeci uczeń gimnazjum (32%) i nikły odsetek (1%) uczniów szkół podstawowych przyznaje, że ich rówieśnicy piją alkohol.

Czy uczniowie z Twojej szkoły piją alkohol?

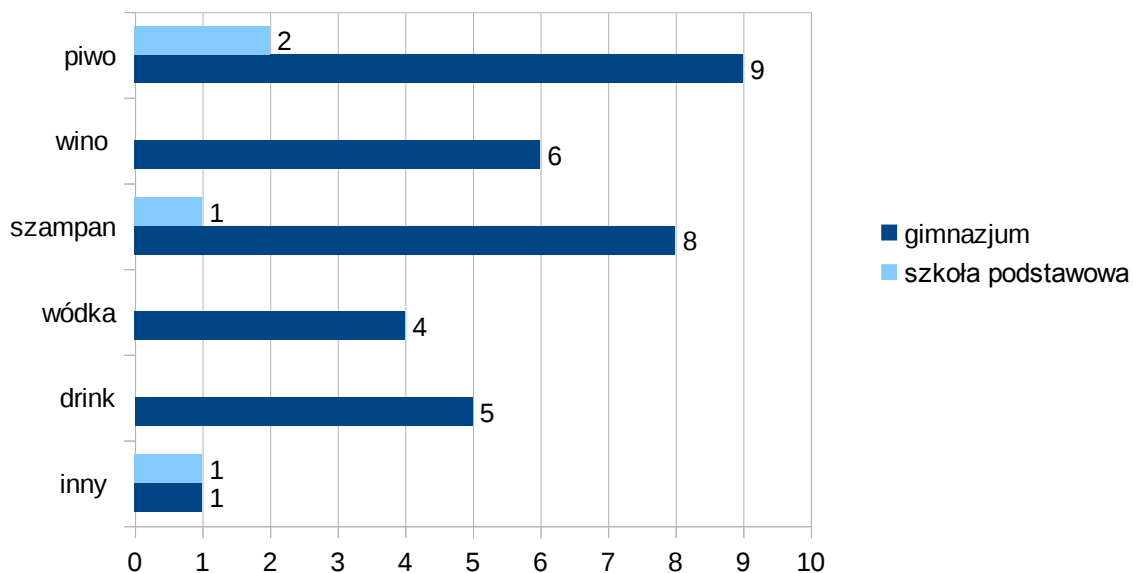
W pytaniu: czy Ty pijesz alkohol? Zdecydowana większość (97% uczniów klas V i 82% uczniów klas II gimnazjów) twierdzi że nie pije alkoholu. Do próbowania alkoholu przyznała się niewielka grupa badanych (3% uczniów szkół podstawowych i 14 % gimnazjalistów), a jeszcze mniej uczniów (3% gimnazjalistów) przyznało, że wciąż ostatniego miesiąca pili alkohol.

Czy Ty?

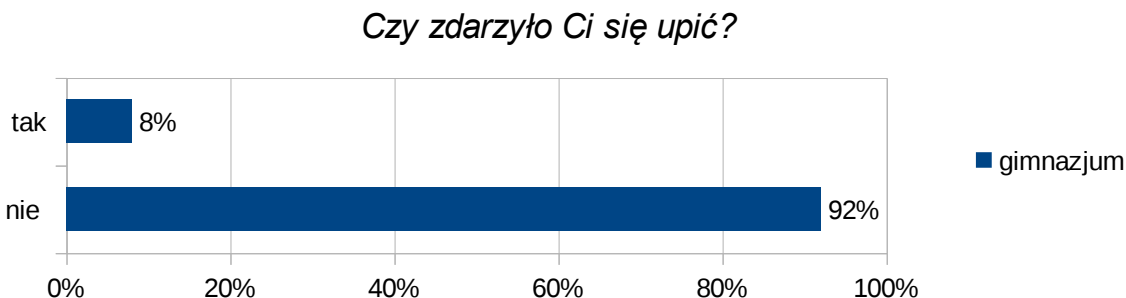
Wśród badanych, którzy wskazują, że pili alkohol zdecydowanie liczniejszą grupą są gimnazjaliści, a najpopularniejszymi trunkami są piwo (9 gimnazjalistów i 2 uczniów szkoły podstawowej) oraz szampan (8 gimnazjalistów i 1 uczeń szkoły podstawowej).

Jeśli piłeś to jaki to był alkohol?

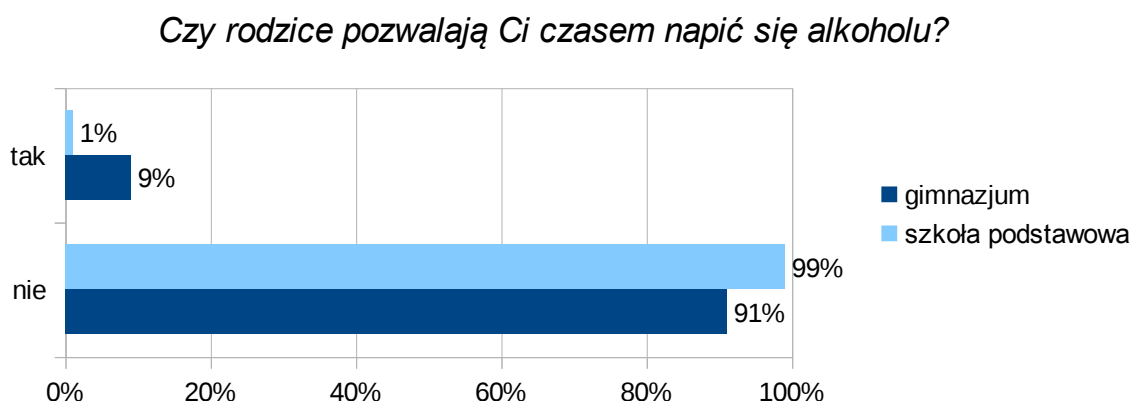
Następnie skierowano kilka pytań wyłącznie do gimnazjalistów. Dotyczyły one ich doświadczeń w zakresie picia alkoholu.

Niewielka grupa (8%) gimnazjalistów wskazała, że zdarzyło im się upić. Zdecydowana większość (92%) odpowiedziała, że nie zdarzyło im się upić. Porównując dane uzyskane wyżej można stwierdzić, że większość tych przypadków było efektem pierwszych prób picia alkoholu.

Jeden uczeń gimnazjum stwierdził, że jego rodzice wiedzą, że pije alkohol.

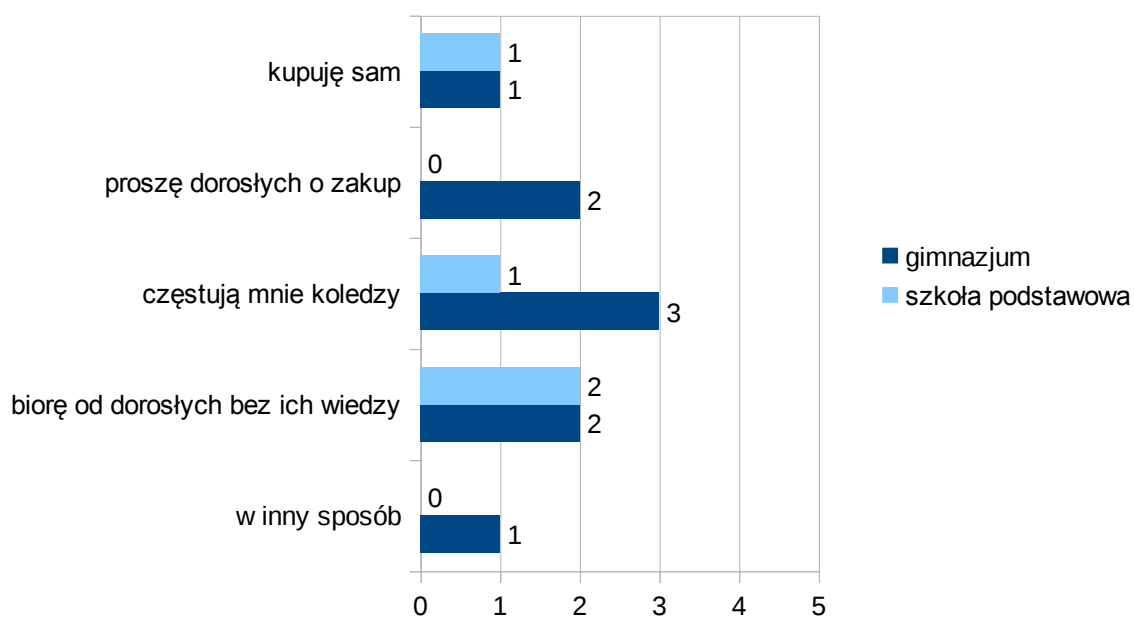
Mniejszą grupę stanowią uczniowie (9% gimnazjalistów i 1 % uczniów szkół podstawowych), którzy przyznali, że rodzice czasami pozwalają im napić się alkoholu.

Na pytanie o sposoby zdobywania alkoholu po 4 osoby wskazały na zabieranie alkoholu dorosłym bez ich wiedzy i częstowanie przez kolegów. Po dwie osoby wskazały, że proszą o zakup dorosłych lub kupują same (w tym jeden uczeń klasy V).

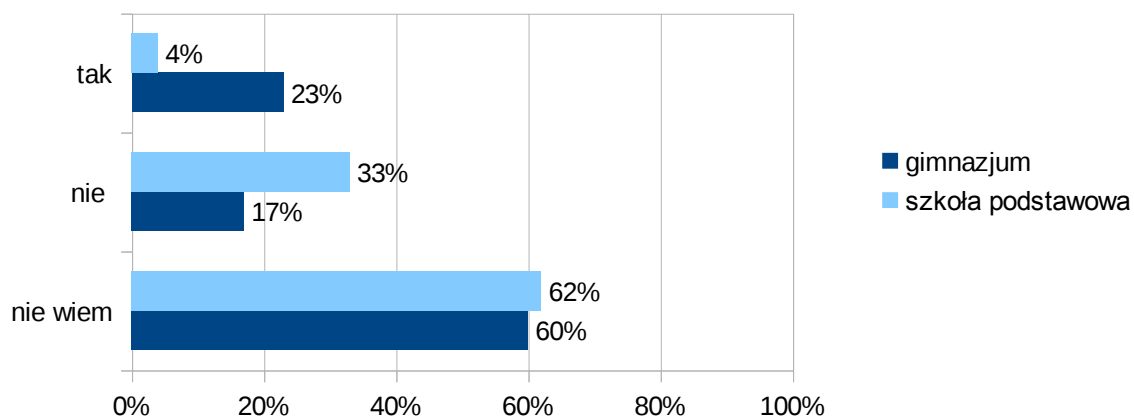
Kolejne pytanie dotyczyło dostępność alkoholu dla nieletnich w naszej gminie. Najwięcej uczniów (62% uczniów szkół podstawowych i 60% gimnazjalistów) odpowiedziało, że nie wie o takich miejscach, co trzeci piątklasista (33%) przyznał, że nie zna takich miejsc, taką odpowiedź wybrało dwukrotnie mniej gimnazjalistów (17%). Prawie co czwarty gimnazjalista (23%) wskazał odpowiedź, że są takie

Jak zdobywasz alkohol?

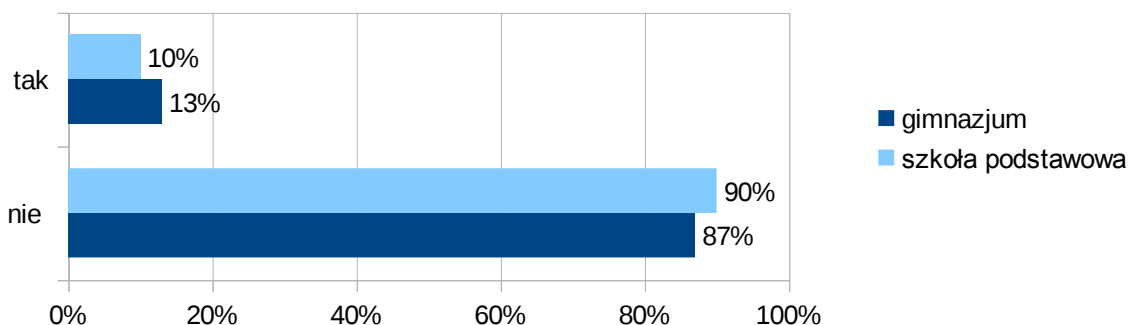
miejsca w naszej gminie, podczas gdy wśród uczniów szkół podstawowych tą odpowiedź wybrało sześciokrotnie mniej uczniów (4%).

/ na terenie naszej gminy są miejsca, w których osoby nieletnie mogą kupić alkohol

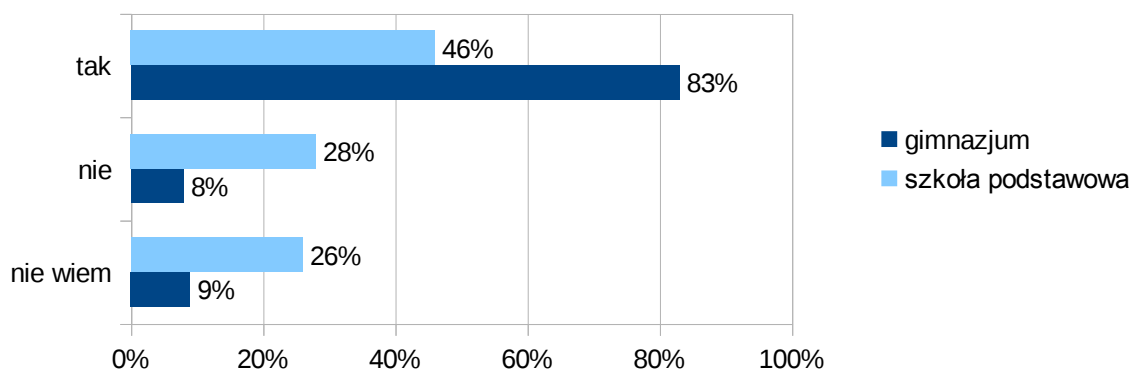
Ankietowanych zapytano również o występowanie problemu z nadużywaniem alkoholu w rodzinach. 12% wszystkich ankietowanych przyznało, że doświadcza tego problemu w domu.

Czy w Twojej rodzinie są osoby, które nadużywają alkoholu?

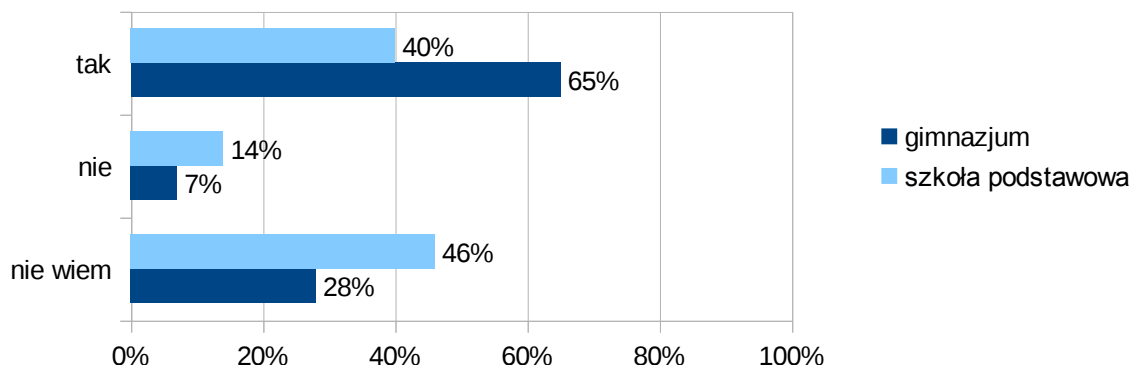
Zdecydowana większość uczniów gimnazjum (83%) i prawie połowa uczniów szkół podstawowych (46%) uważa, że każdy może uzależnić się od alkoholu. Dość znaczna grupa (28%) piątoklasistów i niewielki odsetek (8%) gimnazjalistów uważa, że są osoby, którym uzależnienie się nie grozi. Podobnie więcej piątoklasistów (26%) niż gimnazjalistów (9%) przyznało, że nie ma wiedzy w tym zakresie.

Czy według Ciebie każdy może uzależnić się od alkoholu?

Ponieważ piwo jest najpopularniejszym alkoholem używanym przez młodych ludzi zadano pytanie czy picie piwa powoduje uzależnienie od alkoholu. Więcej uczniów gimnazjum (65%) niż uczniów podstawówek (40%) potwierdziło możliwość uzależnienia się od alkoholu poprzez picie piwa. Mniejszą wiedzę na ten temat wykazali się uczniowie szkoły podstawowej – prawie połowa (46%) wskazała, że nie wie a co szósty piątoklasista (14%), stwierdził, że piwo nie powoduje uzależnienia. Wśród gimnazjalistów nieznacznie więcej niż jedna czwarta (28%) potwierdziła, że nie wie, czy piwo powoduje uzależnienia, dwukrotnie mniej, 14%) odpowiedziało, że piwo nie uzależnia.

Czy picie piwa powoduje uzależnienie od alkoholu?

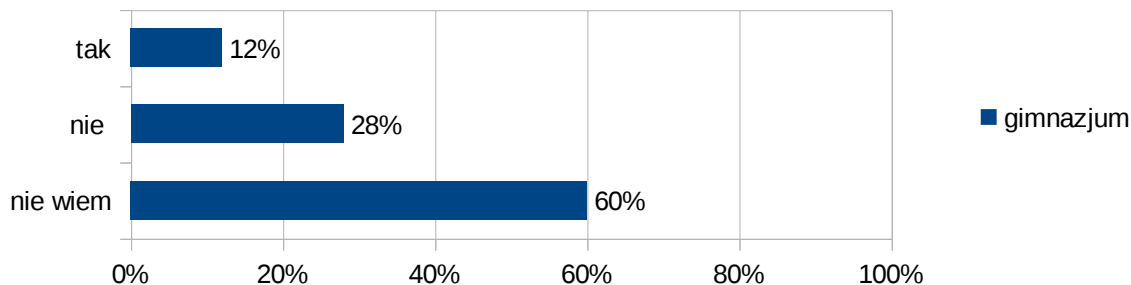
Gimnazjalistów poproszono również o wskazanie skutków picia alkoholu. Prawie co szósty uczeń (13 osób) nie udzielił odpowiedzi na to pytanie. Wśród wymienianych skutków najczęściej pojawiały się: uzależnienie, choroby wątroby, agresywność, różne choroby, kac.

UŻYWANIE NARKOTYKÓW, DOPALACZY

W tej kategorii zagrożeń pytania skierowane zostały wyłącznie do gimnazjalistów.

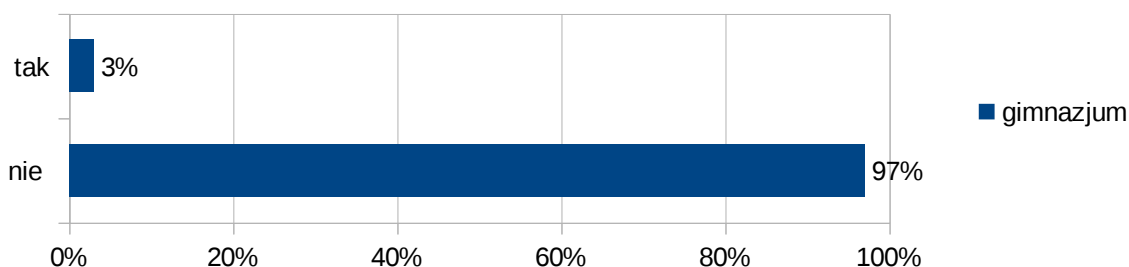
12% gimnazjalistów stwierdziło, że ich rówieśnicy mają kontakt z narkotykami, dopalaczami.

Czy uczniowie Twojej szkoły mają kontakt z narkotykami, dopalaczami?

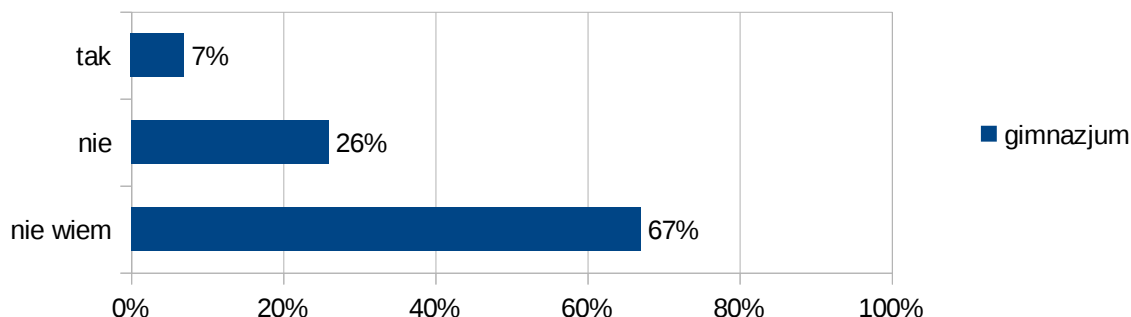
W odpowiedzi na pytanie „Czy kiedykolwiek próbowałeś narkotyku, dopalacza?” zdecydowana większość (97%) odpowiedziała, że nigdy nie próbowała narkotyków, dwie osoby (dziewczyna i chłopiec) odpowiedziały twierdząco. Jedna z osób jako użyty narkotyk wskazała marihuanę.

Czy kiedykolwiek próbowałeś narkotyku, dopalacz?

W następnym pytaniu niewielka grupa gimnazjalistów (7%) wskazała, że narkotyki w ich środowisku są dostępne. Prawie czterokrotnie więcej (26%) uważa, że w jego środowisku narkotyki nie są dostępne.

Czy w Twoim środowisku narkotyki, dopalacze są dostępne?

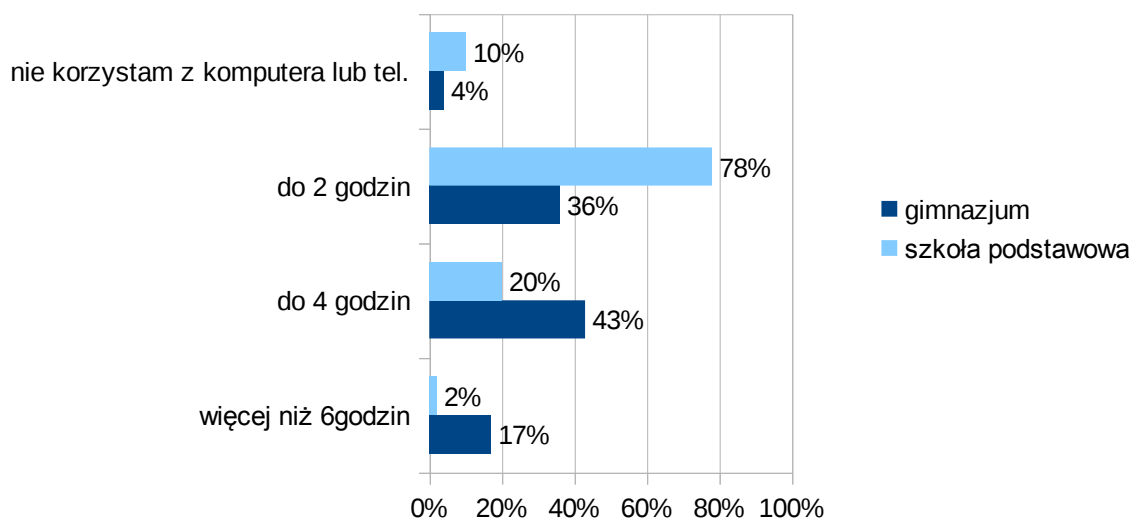
Uczniów gimnazjów poproszono również o wskazanie jakie są skutki używania narkotyków, dopalaczy. 23 osoby nie udzieliły odpowiedzi na to pytanie. Wskazywane najczęściej skutki to: śmierć, zatrucie, uzależnienia, różne choroby, wyniszczenie organizmu.

NADMIERNE KORZYSTANIE Z KOMPUTERA, TELEFONU

W tej kategorii zagrożeń diagnoza dotyczyła nadmiernego korzystania z komputera, telefonu oraz doświadczania przykrych zdarzeń z ich wykorzystaniem.

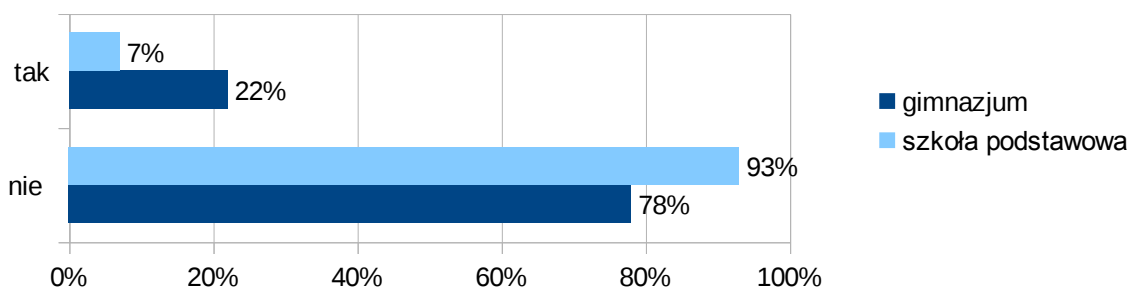
Analiza danych pozwala stwierdzić, że wraz z wiekiem zdecydowanie zwiększa się ilość czasu przeznaczanego na komputer i telefon. Najlicniejsza grupa uczniów klas V (78%) deklaruje, że przeznacza na komputer i telefon do 2 godzin dziennie. Wśród gimnazjalistów podobną postawę prezentuje dwukrotnie mniej osób (36%). Niewiele mniej niż połowa gimnazjalistów (43%) deklaruje, że poświęca wyżej wymienionym urządzeniom do 4 godzin dziennie, podczas gdy do tej ilości godzin przyznaje się dwukrotnie mniej piątklasistów. Podobnie, do spędzania powyżej 6 godzin dziennie przed komputerem lub z telefonem przyznaje się prawie ośmiokrotnie więcej gimnazjalistów (17%) niż uczniów szkół podstawowych (2%).

Ile godzin dziennie spędzasz przed komputerem lub z telefonem?

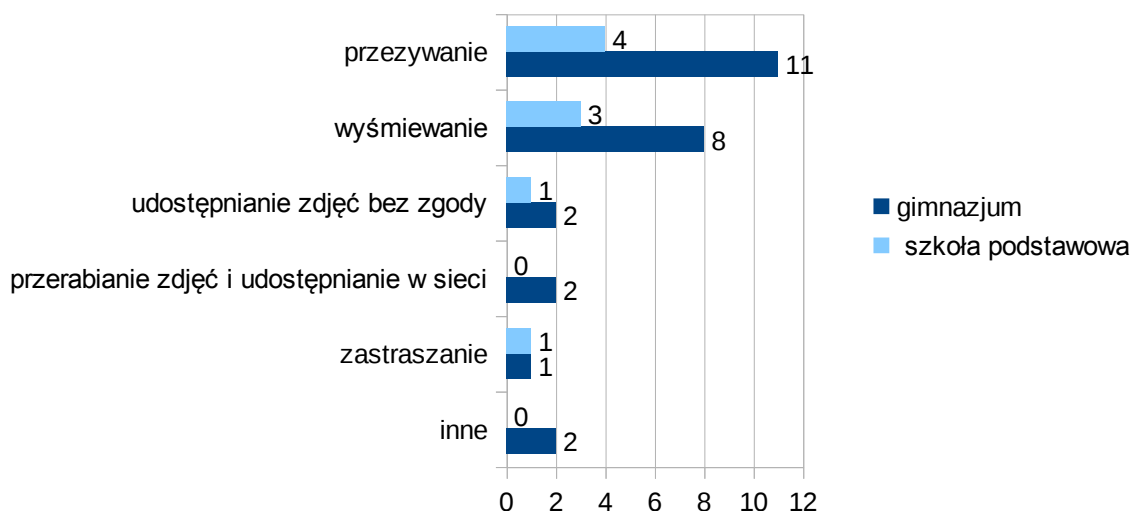
Zwiększa się również wraz z wiekiem ilość przykrych doświadczeń z wykorzystaniem internetu, telefonu. Wśród gimnazjalistów takie doświadczenia miał prawie co piąty uczeń (22%), podczas gdy w szkole podstawowej tę odpowiedź wskazało trzykrotnie mniej uczniów (7%).

doświadczyłeś przykrych dla Ciebie zachowań wykorzystaniem internetu, telefo

Wśród tych przykrych doświadczeń najczęściej występują: przewiska, wyśmiewanie. Ich ilość zwiększa się proporcjonalnie do wieku i czasu poświęcanego na korzystanie z netu, telefonu.

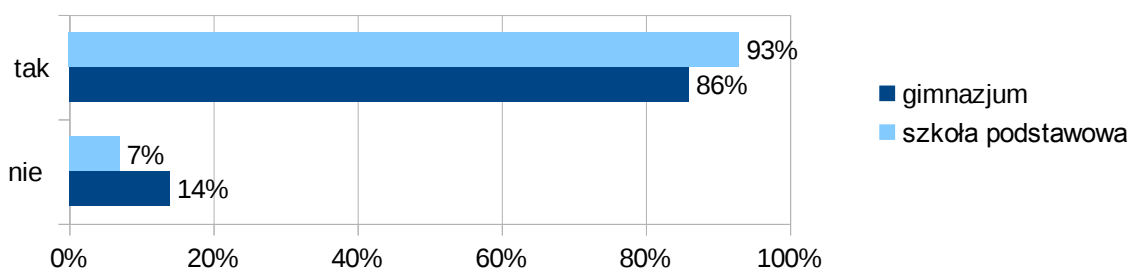
ich przykrych dla Ciebie zachowań z wykorzystaniem internetu, tel. doświadczył

PRZEMOC

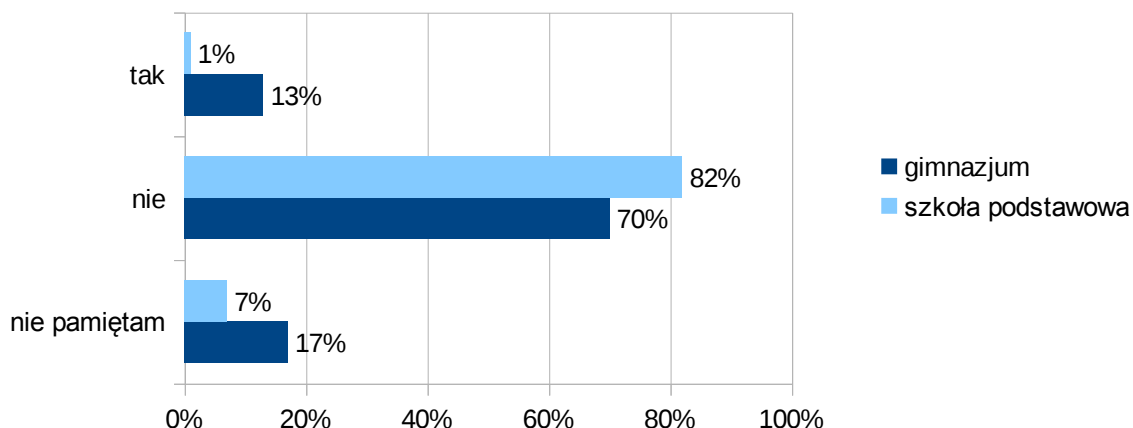
Diagnostując problem przemocy w pierwszej kolejności zapytaliśmy uczniów o poczucie bezpieczeństwa w ich szkołach. W zdecydowanej większości uczniowie deklarują, że czują się w szkole bezpiecznie. Taką odpowiedź wybrała zdecydowana większość uczniów szkół podstawowych (93%) oraz szkół gimnazjalnych (86%). W porównaniu do szkoły podstawowej dwukrotnie więcej gimnazjalistów nie czuje się w szkole bezpiecznie.

Czy w Twojej szkole czujesz się bezpiecznie?

13 % gimnazjalistów stwierdziło, że było ofiarą przemocy ze strony rówieśników w tym roku szkolnym. Tylko 1% w szkołach podstawowych.

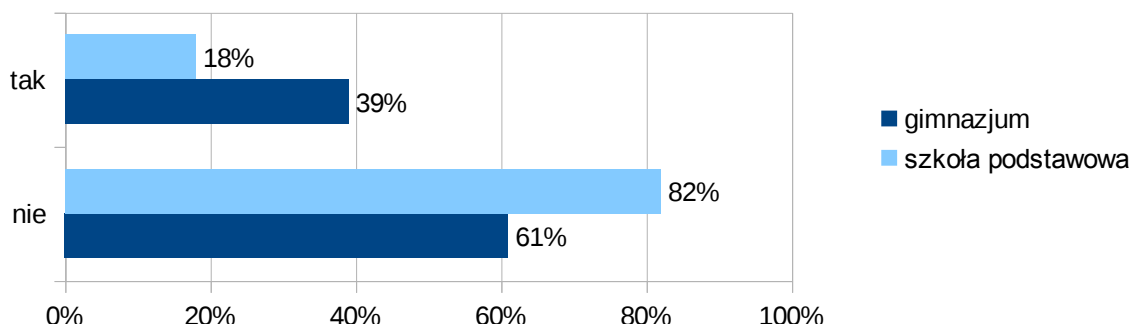
Ś ofiarą przemocy ze strony innych uczniów w szkole lub jej okolicy w tym roku są:

Zapytaliśmy uczniów jakiego rodzaju zachowań przemocowych doświadczają. Zdecydowanie częściej są to zachowania o charakterze przemocy psychicznej. Analiza jakościowa uzyskanych wyników wskazała, że zwłaszcza uczniowie szkół podstawowych, którzy we wcześniejszym pytaniu nie wskazali na doświadczenie przemocy w tym roku szkolnym, w pytaniu które precyzowało zachowania przemocowe (z uwzględnieniem różnych form przemocy) wskazywali jednak na doświadczaną przemoc. Najczęściej wymieniane formy to: przezywanie, wyśmiewanie, plotkowanie, zaczepianie.

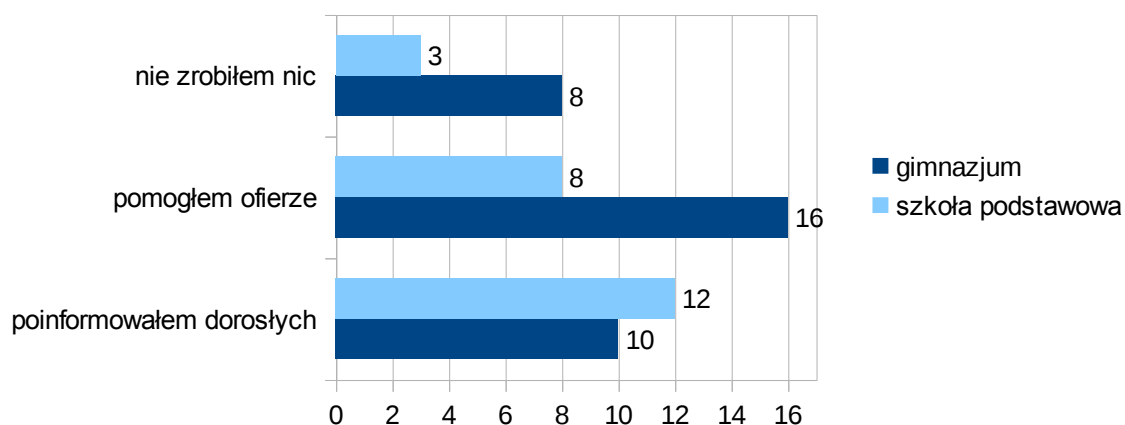
W następnym pytaniu co piąty uczeń szkoły podstawowej (20%) i prawie dwukrotnie więcej uczniów gimnazjów (39%) stwierdza, że było świadkiem przemocy rówieśniczej w tym roku szkolnym.

Ś świadkiem przemocy jednych uczniów wobec drugih w szkole i jej okolicy w tym roku szkolnym:

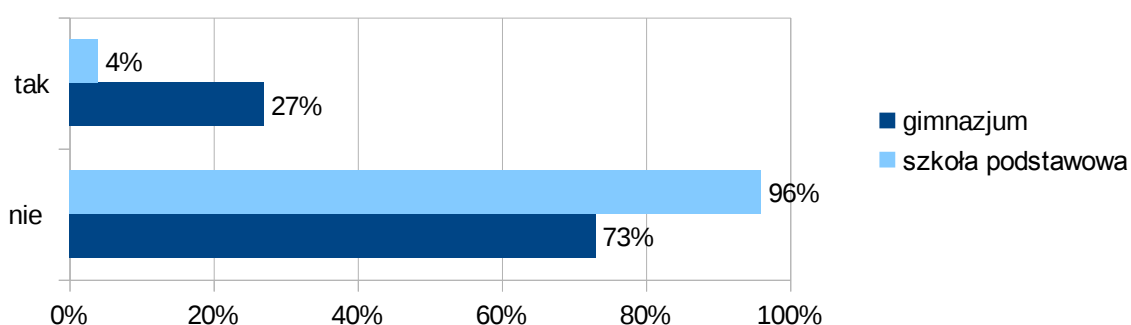
Wśród ankietowanych 22 osoby stwierdziły, że pomogły ofierze, tyle samo uczniów (22 osoby) poinformowały dorosłych a 11 nie zrobiło nic.

Jeśli świadkiem przemocy ze strony uczniów wobec innych uczniów, to jak zareagowałeś?

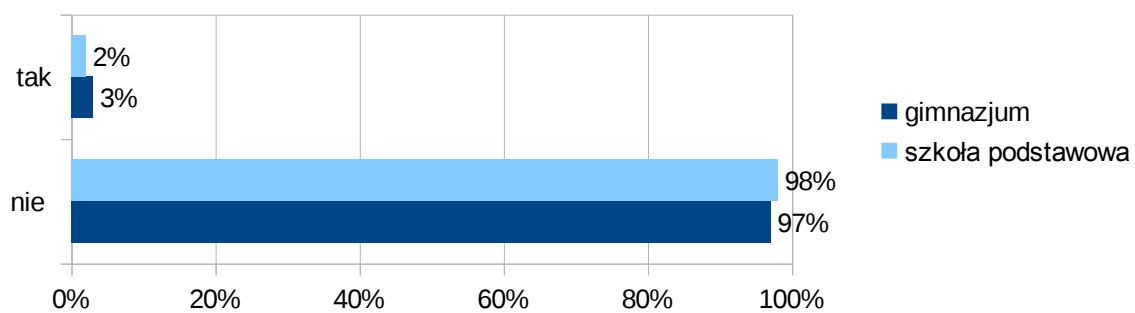
27% gimnazjalistów i 4% uczniów podstawówek przyznało, że sami stosowali przemoc wobec innych uczniów.

W zdarzyło Ci się w szkole lub jej pobliżu stosować przemoc wobec innych uczniów?

Ostatnim pytaniem ankiety było pytanie o występowanie problemu przemocy w rodzinach ankietowanych osób. Nieliczna grupa badanych – 2% uczniów szkół podstawowych i 3% uczniów gimnazjum potwierdziło występowanie przemocy w domach rodzinnych.

Czy w Twojej rodzinie występuje problem przemocy?

PODSUMOWANIE

Podsumowując uzyskane w wyniku badania ankietowego dane można wyciągnąć następujące wnioski:

1. Problem palenia papierosów nasileniu ulega w gimnazjum. Niewielki odsetek badanych uczniów szkół podstawowych (8%) twierdzi, że rówieśnicy ze szkoły palą papierosy. W gimnazjach ośmiokrotnie więcej badanych uczniów (62%) wskazało ten problem. Jednak na bezpośredni kontakt z nikotyną wskazało dużo mniej badanych gimnazjalistów (15%) w tym: 12% próbowało palić, a po 1% sporadycznie pali, pali kilka papierosów tygodniowo, pali kilka lub więcej papierosów codziennie. Najczęściej wskazywanym źródłem papierosów jest częstowanie przez kolegów. Wszyscy badani uczniowie podstawówek 100% stwierdzili, że nie mieli kontaktu z nikotyną. Niepokoi fakt, że aż 8% uczniów szkół podstawowych i co czwarty gimnazjalista (25%) wskazuje, że na terenie gminy są miejsca, w których nieletnie osoby mogą dokonać zakupu papierosów (cieszy fakt, że w zdecydowanej większości nie korzystają z tej możliwości). Negatywne wzorce dotyczące palenia papierosów w znacznej mierze mogą być wynoszone z domu. Zdecydowana większość (60% uczniów klas V i 63% uczniów gimnazjów) wskazuje na problem palenia papierosów przez członków rodziny.
2. Problem spożywania alkoholu występuje w mniejszym nasileniu niż problem nikotynowy. Zdecydowana większość badanych uczniów (97% uczniów podstawówek i 82% gimnazjalistów) deklaruje, że nie miała jeszcze kontaktu z alkoholem. Tylko znikomy odsetek badanych uczniów szkół podstawowych (1%) i co trzeci badany gimnazjalista (32%) wskazuje, na spożywanie alkoholu przez uczniów ich szkół. Do spróbowania alkoholu przyznało się 3% uczniów podstawówek i 14% uczniów gimnazjum. Ponadto 3% badanych gimnazjalistów przyznało, że piło alkohol w ciągu ostatnich 30 dni (grupa ryzyka), a 8 % gimnazjalistów stwierdziło, że zdarzyło im się upić. Większość tych przypadków była efektem pierwszych prób picia. Najczęściej spożywanym alkoholem jest piwo w drugiej kolejności szampan. Niewielki odsetek badanych uczniów klas V (1%) i badanych gimnazjalistów (9%) wskazuje, że rodzice pozwalają im czasem napić się alkoholu. Jak w przypadku problemu nikotynowego niepokoi fakt, że zarówno uczniowie szkół podstawowych (4%) jak i gimnazjów (23%) znają miejsca, w których osoby nieletnie mogą zakupić alkohol. Problem nadużywania alkoholu w rodzinie dotyczy co dziesiątego ankietowanego ucznia klasy V (10%) i

prawie co ósmego ucznia gimnazjum (13%). Niepokoi stan wiedzy, zwłaszcza uczniów szkół podstawowych na temat ryzyka uzależnień. Więcej niż co czwarty z badanych piątoklasistów (28%) twierdzi, że są osoby, którym uzależnienie nie grozi, wśród gimnazjalistów grupa ta jest zdecydowanie mniejsza (8%). Wśród dzieci i młodzieży dość mocno funkcjonuje stereotyp o niskiej szkodliwości piwa. Tylko 40% piątoklasistów i 65 % gimnazjalistów wie, że picie piwa może doprowadzić do uzależnienia od alkoholu.

3. Diagnozę zagrożenia narkotykami i dopalaczami przeprowadzono tylko w gimnazjum. Co ósmy uczeń (12 %) wskazuje, że młodzież ma kontakt z tego typu substancjami. Jednak tylko niewielki odsetek (3% - 2 osoby) przyznało się do ich użycia (jedna z tych osób wskazała na marihuanę). 7% uczniów stwierdziło natomiast, że substancje te są w środowisku dostępne.
4. Wraz z wiekiem wzrasta ilość czasu poświęcanego przez badanych na korzystanie z komputera, telefonu. Na rozsądne korzystanie z wyżej wymienionych urządzeń (do 2h dziennie) wskazuje zdecydowana większość piątoklasistów (78%) i o połowę mniej gimnazjalistów (36%). Prawie połowa gimnazjalistów (43%) deklaruje, że poświęca byciu on Line 4 godzin dziennie (w szkole podstawowej o połowę mniej – 20%). Więcej gimnazjalistów (17%) niż piątoklasistów (2%) przyznaje, się do spędzania on Line powyżej 6 godzin dziennie. Wraz z wiekiem wzrasta również ilość negatywnych doświadczeń związanych z funkcjonowaniem w sieci (7%SP – 22% G). Przykre doświadczenia dotyczą głównie takich zjawisk jak przezywanie, wyśmiewanie.
5. Zdecydowana większość uczniów wskazuje że w swych szkołach czują się bezpiecznie. 13% gimnazjalistów wskazało na fakt bycia ofiarą przemocy w tym roku szkolnym. Wśród uczniów szkół podstawowych problem ten wskazała 1 osoba. W pytaniu mającym za zadanie doprecyzowanie charakteru doświadczanych zachowań przemocowych, również uczniowie szkół podstawowych zakreślali rodzaje doświadczanych form przemocy. Były to głównie zachowania o charakterze przemocy psychicznej. Rzadko mamy do czynienia z przemocą fizyczną. Pośrednio można wyciągnąć wniosek, że piątoklasiści nie traktowali jako przemocy zachowań z zakresu przemocy psychicznej, słownej (najczęściej wskazywane: przezywanie, wyśmiewanie, plotkowanie, zaczepianie). 18% uczniów szkół podstawowych i 39% uczniów gimnazjum wskazuje, że byli świadkami przemocy rówieśniczej w tym roku szkolnym. Uczniowie często nie zgłaszają zdarzeń przemocowych osobom dorosłym. Do stosowania przemocy wobec innych uczniów przyznało się 27% gimnazjalistów i 4 %

uczniów SP. Na problem przemocy w rodzinie wskazało 4 uczniów.

REKOMENDACJE

1. Z powodu możliwości dostępu dzieci i młodzieży do środków psychoaktywnych należy największą uwagę skupić na pomocy uczniom w rozwiązywaniu ich problemów, wzmacnianiu pozytywnej samooceny uczniów, ich wiary w swoje możliwości. Wierzące w siebie dziecko i młody człowiek nie będzie miało potrzeby sięgania po używki.
2. Wskazane jest kontynuowanie i ciągle organizowanie form z zakresu profilaktyki uniwersalnej, adresowanej do wszystkich uczniów w określonym wieku. Celem ma być opóźnianie inicjacji i przeciwdziałanie pierwszym próbom podejmowania zachowań ryzykownych.
3. Warto rozwijać takie czynniki chroniące jak:
 - organizowanie licznych zajęć pozalekcyjnych i pozaszkolnych umożliwiających rozwój konstruktywnych zainteresowań młodych ludzi;
 - prowadzenie zajęć psychoedukacyjnych dotyczących podstawowych umiejętności społecznych, rozpoznawania emocji (własnych i innych osób), radzenia sobie ze stresem;
 - organizowanie różnych form dostarczania uczniom rzetelnych, dostosowanych do specyfiki odbiorców informacji o konsekwencjach zachowań ryzykownych.
4. Wskazane wspieranie wychowawczej funkcji rodziny poprzez umożliwienie udziału rodziców w formach doskonalenia umiejętności wychowawczych (warsztaty, możliwość korzystania z odpowiedniej literatury itd.).
5. Z uwagi na to, że dzieci i młodzież wskazują na możliwość dostępu do papierosów, alkoholu, wskazana większa kontrola i szkolenia dla sprzedawców w tym zakresie.
6. Wskazane skierowanie działań profilaktycznych do rodziców mające na celu zmianę postaw i wzorców zachowań (palenie papierosów, zezwalanie dzieciom na picie alkoholu, organizowanie dla dzieci imprez z wykorzystaniem szampanów bezalkoholowych itd.).
7. Wskazane zwiększenie ilości prowadzonych w szkołach, zajęć, akcji profilaktycznych z zakresu profilaktyki przemocy i profilaktyki nadmiernego korzystania z komputera i telefonu.

Kształtowanie odpowiednich postaw wobec przemocy, uzależnień, pomoże im przeciwdziałać.